

MENEJMENT SOHASIGA OID TERMINLARNING ISHLATILISHI

Saparbayeva Rayxon Baxram qizi

Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti 44-25-guruh talabasi

Usmonova Oyistaxon Yuldashaliyevna

Ilmiy rahbar: Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti O'zbek tili va adabiyoti kafedrasi dotsenti, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent

Annotatsiya: Mazkur maqolada menejment sohasiga oid terminlarning mazmun-mohiyati, ularning ilmiy va amaliy faoliyatdagi o'rni hamda qo'llanish xususiyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, menejment terminlarining shakllanish jarayoni, ularning xorijiy manbalardan kirib kelishi va milliy til me'yorlariga moslashuvi masalalari yoritilgan. Maqolada boshqaruv jarayonida keng qo'llaniladigan asosiy tushunchalar izohlanib, ularning to'g'ri va samarali ishlatilishiga doir tavsiyalar berilgan. Maqola menejment nazariyasi va amaliyoti bilan shug'ullanuvchi mutaxassislar hamda talabalar uchun mo'ljallangan.

Tayanch so'z va iboralar: Menejment, boshqaruv, menejment terminologiyasi, ilmiy termin, professional leksika, boshqaruv jarayoni, strategik rejalashtirish, operativ boshqaruv, tashkiliy tuzilma, rahbarlik uslubi, motivatsiya, nazorat va monitoring, qaror qabul qilish, inson resurslarini boshqarish, liderlik, menejer, samaradorlik,

Zamonaviy globallashtirish sharoitida menejment har qanday tashkilot faoliyatining asosiy tayanchiga aylanib bormoqda. Bozor iqtisodiyoti rivojlanishi, raqobat muhitining kuchayishi hamda innovatsion jarayonlarning jadallashtirish boshqaruv tizimiga yangicha yondashuvni talab etadi. Shu nuqtayi nazardan, menejment sohasiga oid terminlarning mazmun-mohiyati va ularning to'g'ri qo'llanilishi ilmiy hamda amaliy ahamiyat kasb etadi. Terminologik aniqlik boshqaruv jarayonining samaradorligini ta'minlash, ilmiy fikrni tizimlashtirish va amaliy faoliyatni muvofiqlashtirishda muhim omil hisoblanadi.

Termin – bu muayyan fan, sanoat sohasi, qishloq xo'jaligi, texnikadagi tamomila rasmiy bo'lgan, qabul qilingan va qonunlashtirilgan biror tushunchaning ifodasidir, nomidir, kasb-hunar so'zlari esa – biror kasb, mutaxassislik o'rtasida ko'pincha jonli tilda tarqalgan, aslini olganda, tushunchaning qat'iy, ilmiy tavsifiga ega bo'lmagan yarim rasmiy so'zdir.

Terminologiya – terminlar haqidagi ta'limot va terminlar majmuyi degan ma'nolarni anglatadi. "O'zbek tilining izohli lug'ati"ning 4-jildi 74-betida terminologiyaga shunday ta'rif berilgan: 1. Fan, texnika, kasb-hunarning biror sohasida qo'llanadigan terminlar majmui. 2. Tilshunoslikning terminlarni o'rganish, tartibga solish bilan shug'ullanuvchi sohasidir.

Menejment terminologiyasi asosan xorijiy manbalarga tayanadi. Xususan, ingliz tilidan kirib kelgan atamalar bugungi kunda milliy boshqaruv tizimida keng

qo'llanilmoqda. Ularning lingvistik moslashuvi, mazmuniy aniqligi va ilmiy asoslanganligi dolzarb masalalardan biridir.

"Menejment" atamasi boshqaruv jarayonini ilmiy asosda tashkil etish, rejalashtirish, tashkil qilish, motivatsiya va nazorat funksiyalarini amalga oshirishni anglatadi. Boshqaruv esa kengroq tushuncha bo'lib, maqsadga yo'naltirilgan faoliyatni muvofiqlashtirish jarayonidir.

Strategik rejalashtirish menejmentning muhim tarkibiy qismi bo'lib, tashkilotning uzoq muddatli maqsadlarini belgilash va ularga erishish yo'llarini aniqlashni o'z ichiga oladi. Operativ boshqaruv esa kundalik vazifalarni bajarish, resurslarni taqsimlash va jarayonlarni tezkor nazorat qilish bilan bog'liq. Ushbu terminlarning ilmiy jihatdan asoslangan holda qo'llanilishi boshqaruv tizimining izchilligini ta'minlaydi.

Tashkiliy tuzilma tashkilot ichidagi bo'linmalar, vakolat va mas'uliyatlar taqsimotini ifodalaydi. U chiziqli, funksional yoki matritsali shaklda bo'lishi mumkin. Rahbarlik uslubi esa menejerning xodimlar bilan ishlash jarayonidagi yondashuvini belgilaydi. Avtoritar, demokratik va liberal uslublar boshqaruv samaradorligiga turlicha ta'sir ko'rsatadi.

Liderlik tushunchasi rahbarning shaxsiy fazilatlarini, tashabbuskorligi va jamoani umumiy maqsad sari birlashtirish qobiliyatini ifodalaydi. Liderlik va menejerlik tushunchalari o'zaro bog'liq bo'lsa-da, ular mazmun jihatdan farqlanadi. Menejer ko'proq tashkiliy va ma'muriy vazifalarni bajarsa, lider jamoani ruhlantirish va motivatsiya berishga e'tibor qaratadi.

Motivatsiya xodimlarning mehnat faoliyatini rag'batlantirish, ularning ehtiyoj va manfaatlarini hisobga olish orqali samaradorlikni oshirishga qaratilgan jarayondir. Inson resurslarini boshqarish esa xodimlarni tanlash, joylashtirish, malakasini oshirish va baholash tizimini o'z ichiga oladi.

Zamonaviy tashkilotlarda inson kapitali eng muhim resurs sifatida qaraladi. Shu bois motivatsion mexanizmlar, kommunikatsiya jarayoni va delegatsiya tizimining to'g'ri yo'lga qo'yilishi boshqaruv samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Nazorat boshqaruv funksiyalarining yakuniy bosqichi bo'lib, rejalashtirilgan natijalar bilan amaldagi ko'rsatkichlarni taqqoslashni anglatadi. Monitoring esa jarayonlarni doimiy kuzatish orqali muammolarni o'z vaqtida aniqlashga yordam beradi.

Qaror qabul qilish menejmentning markaziy elementi hisoblanadi. Menejer mavjud axborotni tahlil qilib, risk-menejment tamoyillariga asoslanib eng maqbul variantni tanlaydi. SWOT tahlil bu jarayonda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. U tashkilotning kuchli va zaif tomonlarini, imkoniyat va tahdidlarini aniqlashga yordam beradi.

Innovatsion boshqaruv zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, raqamli transformatsiya jarayonlarini boshqarish hamda yangi g'oyalarni amaliyotga tatbiq etishni anglatadi. Bu jarayonda biznes strategiya muhim ahamiyatga ega bo'lib, raqobat muhitida ustunlikka erishish yo'llarini belgilaydi.

Korporativ boshqaruv yirik tashkilot va aksiyadorlik jamiyatlarida boshqaruv tizimini tartibga soluvchi mexanizmlar majmuasidir. U shaffoflik, hisobdorlik va mas'uliyat tamoyillariga asoslanadi.

Terminologiyaning rivojlanishi, boyish yo'llari har xil: boshqa tillardan so'z olish, yangi so'z yasash, ayrim fannatik kategoriyalarning leksikalashuvi, so'z birikmasining semantik bir butun holga kelib qolishi va boshqa bugungi kunda o'zbek terminologiyasining boyishi, asosan, boshqa tillardan so'z olish va ichki so'z yasash hisobiga ro'y bermoqda. U yoki bu soha terminologik tizimining barqarorligini belgilovchi asosiy omili uning tartibga solinganligi va muntazamligidir. O'zbek tilining barcha leksik resurslarida bo'lgani kabi atamalarning ham o'z boyish yo'llari bor va ular tilimiz taraqqiyotidagi umumiy qonuniyatlarga muvofiq keladi. Dunyoda chetdan so'z o'zlashtirmagan birirta ham til yo'q, degan qarash uning terminologiyasiga ham to'g'ri keladi. Menejment terminlarining aksariyati ingliz tilidan o'zlashgan. Ularning milliylashuvi jarayonida talaffuz, imlo va mazmuniy moslashuv masalalari yuzaga keladi. Terminlarning noto'g'ri qo'llanilishi ilmiy noaniqlikka olib kelishi mumkin. Shu sababli ilmiy-uslubiy yondashuv asosida terminologik birliklarni tizimlashtirish zarur.

Professional leksikaning shakllanishi boshqaruv nazariyasining rivojlanishi bilan uzviy bog'liq. Ilmiy terminlar aniq, ixcham va bir ma'noli bo'lishi kerak. Bu ilmiy tadqiqotlar sifatini oshirishga va amaliy boshqaruv jarayonini samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Menejment sohasiga oid terminlarning to'g'ri va izchil qo'llanilishi boshqaruv tizimining samaradorligini ta'minlaydi. Terminologik aniqlik ilmiy nazariya va amaliyot o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni mustahkamlaydi. Strategik rejalashtirish, operativ boshqaruv, motivatsiya, nazorat, risk-menejment, SWOT tahlil, innovatsion va korporativ boshqaruv kabi tushunchalar zamonaviy menejmentning asosiy tayanchlarini tashkil etadi. Ularni chuqur o'rganish va to'g'ri qo'llash boshqaruv madaniyatining yuksalishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytsak, ilmiy-texnikaviy terminlarning yanada taraqqiy etishi va takomillashuvida ona tilining ichki manbalari va so'z yasash usullaridan keng foydalanishimiz zarur.

Ilmiy-texnikaviy taraqqiyot bugungi kunda dunyodagi barcha rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar hayotida lokomotiv rolini ado etmoqda. Fan bog'liq terminlar tilimizning so'z xazinasidan o'rin olmoqda va lug'at boyligi ortmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Peter Drucker. Management: Tasks, Responsibilities, Practices. – New York: Harper & Row, 1973.
2. Stephen P. Robbins, Mary Coulter. Management. – Pearson Education, 2018.
3. Henri Fayol. General and Industrial Management. – Paris, 1916.
4. Michael Porter. Competitive Strategy. – New York: Free Press, 1980.

5. Philip Kotler. Marketing Management. – Pearson Education, 2017.
6. Abdurahmonov Q.X. Boshqaruv nazariyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2019.
7. Qosimova M.S. Menejment asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
8. O'zbek tilining izohli lug'ati. – 4-jild. – T., 2020.
9. Dadaboev H. O'zbek_terminologiyasi. – T., 2020.